ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం 1976లో స్థాపించబడిన మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ, 2003 వ సంవత్సరంలో NAAC చే B++ (80-85) గ్రేడును సంపాదించుకొని దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయటానికి ఎంతో సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, కృష్ణా, ప్రకాశం జిల్లాలలోని సుమారు 300 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిగ్రీ, పి.జి. స్థాయి విద్యాబోధనతో పాటు పరిశోధన డిగ్రీలను కూడా ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఉన్నత విద్యను అందరికి అందించాలన్న లక్ష్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, దూర విద్యా కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. దీని ద్వారా పూర్తి స్థాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళి విద్య నభ్యసించలేనివారికి, ఎంతో వ్యయ భరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరికవున్న గృహిణులకు ఈ దూర విద్యావకాశం ఎంతో దోహదపడుతుంది. ఇట్టి వారందరికి తమ ముంగిట్లో విద్యను అందించే ఉద్దేశ్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, 2003-04 విద్యా సంవత్సరంలో డిగ్రీస్థాయిలో బి.ఏ., బి.కాం.; పి.జి. స్థాయిలో ఎం.ఏ., ఎం.కాం., ఎం.ఎస్.సి., ఎం.బి.ఏ, ఎల్.ఎల్.యమ్ కోర్సులను ప్రారంభించడం జరిగింది.

ఈ దూర విద్యా పద్ధతి ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు, సులభంగాను, సరళంగాను, విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసుకొనేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి, రచనా క్షేత్రంలో విశేష అనుభవంగల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించటం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో, నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారుచేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాలపై విద్యార్థిని విద్యార్థులు, ఈ పాఠ్యాంశాల బోధనలో నిష్ణాతులైన వారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు సహృదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలను గ్రహించి ముందుందు చేసే ప్రచురణలలో మరింత నిర్దిష్టంగా, మరింత సులువుగా విద్యార్థులకు అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, సంశయాల నివృత్తి కోసం డిగ్రీ స్థాయిలో వారాంతపు తరగతులు, పి.జి. స్థాయిలో కాంటాక్ట్ క్లాసులు ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది.

దూర విద్యా కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేసి, ఉన్నత విద్యార్హతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమేగాక, చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని వాటి ద్వారా దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని నా ఆశయం. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూర విద్యా కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దిన దినాభివృద్ధి చెంది ప్రజలందరికి అందుబాటులోకి రావాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ మా ప్రయత్నానికి సహకరించిన దూర విద్యా కేంద్రం డైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు నా అభినందనలు.

ఆచార్య .కె.వియ్యన్నా రావు
ఇన్‌చార్జ్
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

నాగార్జున నగర్
13-5-2005

M.A. (FINAL) POLITICAL SCIENCE
Paper - V : Modern Political Thoery and Analysis

Syllabus

1. Approaches to the study of Political Science - Modern and Scientific.
2. Behavioral approach Origin, Development and Relevance; Post Behaviourlism and limitations.
3. Structural - Functional Approach to Politicals analysis
4. Positivist Approach
5. Marxist Approach
6. General Systems Theory and frameworks of Political enquiry
7. Harold Lasswell and Distributive Analysis
8. "Elite" Group and 'Power' as Conceptual Framework
9. Communications Theory
10. Decision making Theory
11. Game Theory

Suggested Text Books :

1.	Charlesworth, J.C.	:	Contemporary Political Analysis
2.	Apter, D.E.	:	Introduction to Political Analysis
3.	Mechan. E.J.	:	The Foundations of Political Analysis
4.	Verma, S.P.	:	Modern Political Analysis
5.	Dahl, Robert	:	Modern Political Analysis
6.	Kolakowski, L.	:	From Positivist Philosophy : From Hume to Vienna Circle
7.	Miliband, R.	:	Maxism and Politics

Reference Books :

1.	Young C.K.	:	Systems of Political Science
2.	Van Dyke, Vernon	:	Political Science - A Philosophical Analysis
3.	Spragins, T.A.	:	The Dilemma of Contemporary Political Theory.

M.A. Political Science (Final) DEGREE EXAMINATION, DECEMBER 2005.

Paper V - MODERN POLITICAL THEORY AND ANALYSIS

Time : Three hours

Maximum : 100 marks

Answer any FIVE questions

All questions carry equal marks.

1. Discuss the advantages of Scientific approaches to the study of Political Science.
   రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనంలో శాస్త్రీయ దృక్పథాల వలన కలిగే లాభాలను గూర్చి చర్చింపుము.

2. Explain the relevance of Behaviouralism to Political Analysis.
   రాజకీయ విశ్లేషణలో ప్రవర్తనావాద ఔచిత్యాన్ని వివరింపుము.

3. Discuss the main features of Structural-Functional analysis.
   నిర్మాణాల-విధుల విశ్లేషణ ముఖ్య లక్షణాలను గూర్చి చర్చింపుము.

4. Analyse the characteristics features of Positivist approach.
   నిదర్శనావాద దృక్పథము యొక్క లక్షణాలను విశ్లేషింపుము.

5. Write an essay on Marxist Approach to Political Science.
   రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో మార్క్సిస్టు దృక్పథంపై ఒక వ్యాసం వ్రాయుము.

6. Examine the basic tenets of General Systems Approach.
   సాధారణ వ్యవస్థల దృక్పథం యొక్క మౌళిక సిద్ధాంతాలను పరిశీలింపుము.

7. Explain the contribution of Harold Lasswell to Modern Political Theory.
   ఆధునిక రాజనీతి సిద్ధాంతానికి హెరాల్డ్ లాస్‌వెల్ చేసిన కృషిని వివరింపుము.

8. Examine the concept of power from political and social dimensions.
   శక్తి భావనను రాజకీయ, సామాజిక కోణములనుండి పరిశీలింపుము.

9. Explain Communication Theory.
   ప్రసరణ సిద్ధాంతమును గూర్చి వివరింపుము.

10. What is Decision Making Theory? Discuss the views of major contributors to this theme.
    విధాన నిర్ణయం అనగానేమి? ఈ విషయంపై ప్రముఖ శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయాలను వివరింపుము.

M.A. (Final) DEGREE EXAMINATION, MAY 2006.

Political Science

Paper V - **MODERNPOLITICAL THEORY AND ANALYSIS**

Time : Three hours

Maximum : 100 marks

Answer any FIVE questions

All questions carry equal marks.

1. What is scientific approach to the study of politics ?
   రాజనీతి అధ్యయనానికి శాస్త్రీయ ఉపగమము / దృక్పథము ఏది ?
2. Analyse post - behaviouralism and its features.
   ఉత్తర ప్రవర్తనావాదమును మరియు దాని లక్షణములను విశ్లేషించుము.
3. What is structural - functionalism ? Why is it developed ?
   నిర్మితులు – విధులు అననేమి ? ఎందువలన అవి అభివృద్ధి చెందబడినది ?
4. Examine the scope of positivist approach to the study of politics.
   రాజనీతి అధ్యయమునకు పాజిటివిస్ట్ ఉపగమము యొక్క పరిధిని పరీక్షింపుము.
5. Is Marxist approach to the study of politics scientific ?
   రాజనీతి అధ్యయనమునకు మార్క్సిస్ట్ ఉపగమము శాస్త్రీయమైనదేనా ?
6. State General systems approach and its relevance to the developing nations.
   సాధారణ వ్యవస్థ ఉపగమమును మరియు దాని ప్రాసంగికత్వమును పేర్కొనుము.
7. Critically examine 'distributive analysis'.
   వితరణము లేక పంపిణీ విశ్లేషణ గూర్చి విమర్శనాత్మకంగా పరీక్షింపుము.
8. Discuss the relevance of 'elite' theory.
   శ్రేష్ఠుల సిద్ధాంతము యొక్క ప్రసంగికతను గూర్చి చర్చించుము.
9. Why is decision - making approach considered as a simulation.
   నిరయీకరణము ఎందువలన నమూనాగా పరిగణింపబడుచున్నది.
10. To what extend game theory is scientific ?
    గేమ్ / క్రీడా సిద్ధాంతము ఏ మేరకు శాస్త్రీయమైనది ?

విషయ సూచిక

1.	రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయన దృక్పథాలు : ఆధునిక మరియు శాస్త్రీయ దృక్పధాలు	1.1 - 1.11
2.	ప్రవర్తనావాద దృక్పథం, పుట్టుక, అభివృద్ధి, లక్షణాలు మరియు సంగత్యము	2.1 - 2.13
3.	ఉత్తర ప్రవర్తనాదము	3.1 - 3.8
4.	నిర్మితుల విధుల దృక్పథం	4.1 - 4.12
5.	పాజిటివిస్ట్ సిద్ధాంతము	5.1 - 5.12
6.	మార్క్సిస్టు దృక్పథము	6.1 - 6.13
7.	రాజకీయ వ్యవస్థా సిద్ధాంతము	7.1 - 7.12
8.	శిష్ట సిద్ధాంతము	8.1 - 8.11
9.	పంపిణీ విశ్లేషణ	9.1 - 9.10
10.	సమూహం మరియు శక్తి సిద్ధాంతాలు	10.1 - 10.10
11.	ప్రసార సిద్ధాంతం	11.1 - 11.8
12.	నిర్ణయ కల్పన సిద్ధాంతం	12.1 - 12.7
13.	క్రీడా సిద్ధాంతమును	13.1 - 13.11

పాఠం - 1

రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయన దృక్పథాలు : ఆధునిక మరియు శాస్త్రీయ దృక్పథాలు

(APPROACHES TO STUDY POLITICAL SCIENCE : MODERN AND SCIENTIFIC)

విషయసూచిక :

1.0 లక్ష్యాలు
1.1 పరిచయం
1.2 ఆధునిక దృక్పథం
1.2.1 ప్రవర్తనావాద దృక్పథం
1.2.2 వ్యవస్థల దృక్పథం
1.2.3 నిర్మితుల - విధుల దృక్పథం
1.2.4 తులనాత్మక దృక్పథం
1.2.5 ఉత్పాదక - ఉత్పాదిత దృక్పథం
1.2.6 మార్క్సిస్టు దృక్పథం
1.3 శాస్త్రీయ దృక్పథం
1.3.1 శాస్త్రీయ దృక్పథ లక్షణాలు
1.4 శాస్త్రీయ దృక్పథంలోని ప్రధాన అంశాలు
1.4.1 పరిశీలన
1.4.2 వర్ణన
1.4.3 కొలమానం, పరిమాణాత్మీకరణ
1.4.4. మూల్యాంకన
1.4.5 యదార్ధాల వాస్తవాల అంగీకారం
1.4.6 తార్కికవాదం
1.4.7 కారణ కారకత్వం
1.4.8 పరీక్ష
1.4.9 సవరణ
1.4.10 ఊహాకల్పన
1.5 సారాంశం
1.6 నమూనా ప్రశ్నలు
1.7 చదువదగిన గ్రంథాలు

1.0 లక్ష్యాలు :

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తరువాత మీకు ఈ క్రింది విషయాలను బాగా వివరించగలుగుతారు.

- రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనానికి గల వివిధ ఆధునిక ధృక్పధాలు ఎలా ఆవిర్భవించాయి
- ప్రవర్తనావాద ధృక్పధ ప్రాముఖ్యత
- నిర్మితుల విధుల ధృక్పధ అభివృద్ధి వ్యవస్థల మరియు మార్కిస్టు ధృక్పధాలు
- శాస్త్రీయ ధృక్పధం మరియు లక్షణాలు

1.1. పరిచయం :

ఆధునిక రాజనీతి విశ్లేషణ రాజనీతి అధ్యయనానికి, అవగాహనకు విరివిగా వినియోగించే నవీన నాగరిక సాధనం. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం అనేక ముఖ్యమైన సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ మార్పులు జాతీయ, అంతర్జాతీయ స్థాయిలలో త్వరిత గతిని సంభవించాయి. అమెరికా, రష్యాలు అగ్రరాజ్యాలుగా ఆవిర్భవించాయి. అనేక వలస ప్రాంతాలు సామ్రాజ్య శక్తులకు వ్యతిరేకంగా పోరాడి స్వతంత్ర రాజ్యాలుగా రూపొందాయి. కార్ల్‌మార్క్స్ ప్రతిపాదించిన నూతన రాజనీతి సిద్ధాంతం ప్రపంచంలో నలుమూలల అధ్యయనం కావించబడి ప్రచారానికి వచ్చినది. శ్రేయోరాజ్య భావన విశ్వవ్యాప్తమైంది. శాస్త్రీయ, సాంకేతిక రంగాలలో విశేషమైన మార్పులు అతి త్వరిత గతిని సంభవించాయి. మహా సామ్రాజ్యాలు నేలకూలాయి. వాస్తవానికి ప్రపంచంలో ప్రతిభాగంలోను, ప్రతి రంగంలోను ఈ మార్పు ప్రస్ఫుటమవుతుంది. ఫలితంగా రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయన ధృక్పధం కూడా అధ్యయనం విభాగాలలోను అనివార్యమైనది.

సాంప్రదాయ అధ్యయన ధృక్పధం రాజకీయ వాస్తవాలను వివరించుటంలో విఫలమైంది. రాజనీతిశాస్త్ర స్వభావం పరిధి సంబంధించిన భావాలు కాలానుగుణంగా మారుతుండడం వలన రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయన ధృక్పధాలలో మార్పు వచ్చింది. రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనానికి ఆధునిక ధృక్పధాలు అవసరమనే వాస్తవాన్ని రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించారు. రాజకీయాలను వివిధ దృక్కోణాల నుంచి నిగూఢంగా అధ్యయనం చేయడమే ఆధునిక రాజనీతిశాస్త్ర ధృక్పధ లక్ష్యము.

1.2 ఆధునిక ధృక్పధాలు (Modern Methods) :

19వ శతాబ్దం వరకు రాజనీతిశాస్త్రం వ్యవస్థల చారిత్రక అభివృద్ధికి ప్రాధాన్యమిచ్చింది. అయితే క్రమంగా రాజకీయ సంస్థల సరళిని గురించి అధ్యయనం చేయటం ప్రారంభమైనది. రాజనీతి శాస్త్రం సార్ధకత అమూర్త సిద్ధాంతాలపై కాక సమాజ అభివృద్ధికి, రాజకీయ ప్రక్రియలకు సంబంధించి అంశాలను నిర్దుష్టంగా ప్రతిపాదించటంలో ఉంటుందన్న భావం క్రమంగా బలపడనారంభించింది. ఫలితంగా 1902లో అమెరికాలో రాజనీతి శాస్త్ర సంఘము ఏర్పాటు అయింది. వివిధ రాజకీయ వ్యవస్థల తీరుతెన్నులను గురించి విశేష సమాచారాన్ని సేకరించారు. ప్రభుత్వ నిర్ణయాలు, రాజకీయ నాయకత్వాల స్వభావం, వర్గీకరణ, సిద్ధాంతాలకు నాయకత్వాలకు మధ్య మారుతున్న సంబంధాలను పరిశీలించటం ప్రారంభించారు. ప్రభుత్వ వ్యవహార సరళిపట్ల అధ్యయనంపై ఆసక్తిచూపటం ప్రారంభమైంది. ఫలితంగా అప్పటివరకు అనుసరిస్తూ వస్తున్న సాంప్రదాయ, చారిత్రక, లాంఛనప్రాయ, చట్టబద్ధ సంస్థల ధృక్పధాల పట్ల తీవ్ర అసంతృప్తి ఏర్పడింది. తత్ ఫలితంగా రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనానికి, అవగాహనకు ఆధునిక ధృక్పధాలు ఆవిర్భవించాయి.

1.2.1 ప్రవర్తనావాద దృక్పథం (Behavioural Approach) :

శాస్త్రీయ పరిశోధనా పద్ధతులు అవలంబించాలన్న కోరిక రాజనీతిశాస్త్రవేత్తలలో బాగా ఏర్పడింది. ప్రధానంగా జీవశాస్త్రాలు, మానవ శాస్త్రాల పరిశోధనా పద్ధతుల రాజనీతి శాస్త్రాన్ని బాగా ప్రభావితం చేశాయి. అన్ని సామాజిక శాస్త్రాల్లోను మానవ జీవన విధానమే ప్రధానాంశమైనప్పుడు సామాజిక శాస్త్రాల అధ్యయన పద్ధతులు అనుసరించటం రాజనీతి శాస్త్రానికి ప్రయోజనకరమని భావించటం జరిగింది. ప్రధానంగా మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం, సామాజికశాస్త్రం, మానవ శాస్త్రాల్లోను పద్ధతులను అనుసరించటం వల్ల రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనం లబ్ది పొందుతుందని భావించారు.

ముఖ్యంగా రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో పరిశోధనకు మంచి పద్ధతులు అవసరం అన్నవాదం ప్రవర్తనావాదులను బాగా ప్రభావితం చేసింది. అప్పటిదాకా అనుసరిస్తున్న సంప్రదాయ పద్ధతులు, ప్రవర్తనావాదుల రంగప్రవేశంతో తెరమరుగయ్యాయి. నూతన పద్ధతులు, పరికరాలు ఉపయోగించటంలో ప్రవర్తనావాద రాజకీయ అధ్యయనంలో నవ్యతకు నాంది పలికారు. రాజకీయ సంబంధాల అధ్యయనం, వ్యక్తుల, ప్రవర్తనల ప్రాముఖ్యం సంతరించుకొన్నాయి. పరిశీలన, విషయసేకరణ, మూల్యాంకన, మొదలైన పద్ధతులపట్ల ఆసక్తి పెరిగింది.

రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో పై పద్ధతులు క్రమంగా చోటుచేసుకున్నాయి. ప్రవర్తనావాదం ఆవిర్భావంతో నూతన దృక్పధాలు ఏర్పడ్డాయి. లాస్‌వెల్, బెంట్లీ తదితర రచయితలు రాజనీతి అధ్యయనంలో వాస్తవ రాజకీయాలకు స్థానం ఉండాలన్న వాదాన్ని బలపరిచారు. ఊహావాదులు, ఊహాత్మక సిద్ధాంతాలు, తీవ్ర విమర్శలకు గురిఅయ్యాయి. పూర్తి వస్త్వాశ్రయత (Objectivity) కోసం గణాంక పద్ధతులను వినియోగించాలన్నారు. లాస్‌వెల్ ప్రభుత్వ వ్యవస్థల అధ్యయనం కంటే నానాటికి విస్తృతమవుతున్న ప్రభుత్వ విధుల అధ్యయనం అవసరమని భావించాడు. వ్యక్తుల రాజకీయ ప్రవర్తనల అవగాహనకు మరో విజ్ఞానశాస్త్రంతో పరిచయం ఎంతగా తోడ్పడుతుందో ఆయన వివరించాడు. రాజకీయ ప్రవర్తనకు మరో శాస్త్ర విజ్ఞాన ప్రాతిపదిక ఆవశ్యకతను నొక్కి చెప్పాడు. రాజనీతిశాస్త్ర విద్యార్థులందరూ వ్యవస్థలను మాత్రమే విశ్లేషించి వాటి మూలపదార్థాలైన వ్యక్తులను, విస్మరిస్తున్నారని ఆయన విమర్శించాడు.

లాస్‌వెల్ అనంతరం బెంట్లీ, చార్లెస్ మెరియమ్‌లు ప్రవర్తనా వాదం విస్తరించడానికి రాజకీయశాస్త్ర అధ్యయనం వికాసానికి విశిష్ట సేవచేశారు. రాజకీయ అవగాహనకు వివరణలు అర్థంకావడానికి సమూహాలను అధ్యయనాంశాలుగా పరిగణలోనికి తీసుకోవాలని, యధార్థాలను అవగాహన చేసుకోవడానికి చర్య భావన ఒక్కటే అర్థవంతమైన దృక్పధమని పై రచయితలు భావించారు. చర్యభావన సాంప్రదాయక అధ్యయనంపై విప్లవం తీసుకొచ్చింది. సామాజిక దృగ్విషయాల్లో పరస్పర సంబంధాలను అవగాహన చేసుకోవడం ప్రధానాంశంగా భావించడం జరిగింది. ఛార్లెస్ మెరియమ్ ప్రవర్తనవాద పితామహుడుగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. 1908లో ఆయన ప్రచురించిన "ప్రైమరీ ఎలెక్షన్స్" గ్రంథం ప్రవర్తనావాద ప్రధాన గ్రంథాల్లో మొదటిది. సమాజ, మనోవిజ్ఞాన, భూగోళ, నవవర్గ, వర్ణన, జీవ, గణాంక శాస్త్రాల్లో అనుసరిస్తున్న పరిశోధనా పద్ధతులను యంత్రాంగాన్నీ మెరుగుపరచడానికి పరిశోధన స్వభావాన్ని రాజనీతి శాస్త్రానికి వర్తింపచేయటంలో మెరియమ్ అద్వితీయ పాత్ర నిర్వహించాడు. "న్యూ ఎస్సే ఆఫ్ పాలిటిక్స్" గ్రంథంలో ప్రవర్తన వాదానికి సంబంధించిన పద్ధతులను ఆయన చర్చించాడు.

ప్రవర్తనావాదం వ్యాప్తి చెందడానికి కారణం రెండో ప్రపంచ యుద్ధానంతరం బలపడిన కమ్యూనిస్టు దేశాలు, కమ్యూనిజం అభివృద్ధి, విస్తరణలను రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు ప్రవర్తన అడ్డుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. సాంకేతిక విజ్ఞానం వృద్ధి చెందటంలో మారుతున్న ప్రపంచ పరిస్థితుల్లో రాజనీతిశాస్త్రం వాస్తవాలను అవగాహన చేసుకొని ప్రజాస్వామ్యం ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను కూలంకషంగా చర్చించి లోపాలను సవరించాలని, ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థలు - నియంతృత్వం, అధీనవాదం - బలపడకుండా

ఉండాలని ప్రవర్తనావాదులు భావిస్తారు. రాజనీతి శాస్త్రాన్ని అనుభవవాద శాస్త్రంగా మార్చటానికి వారు ప్రయత్నించారు. రాబర్ట్‌థాల్ ప్రవర్తనావాదాన్ని ఒక మనోభావంగా భావించాడు.

1.2.2. వ్యవస్థల దృక్పథం (Systems Approach) :

రాజనీతి శాస్త్రంలో ఏ వ్యవస్థను గూర్చియైన విశ్లేషణ చాలా అవసరము. అందువలన ఆధునిక కాలంలో వ్యవస్థా దృక్పదం చాలా ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకొన్నది.

ప్రవర్తనావాదం విస్తరణలో భాగంగా, వ్యవస్థల విశ్లేషణ వృద్ధిచెందింది. రాజ్యం, ప్రభుత్వం మొదలైన పారిభాషిక పదాల స్థానంలో 'వ్యవస్థ' అన్న పదాన్ని విరివిగా వాడుతున్నారు. అనేక సమాజాల్లో లాంఛన సంస్థలకు, లాంఛనేతన సమూహాలు, రాజకీయ అభివృత్తులు, వ్యక్తుల పరస్పర సంబంధాలు, మొదలైన వాటిని అవగాహన చేసుకోవడానికి, విశ్లేషించటానికి 'వ్యవస్థ' పరంగా అధ్యయనం చేయటానికి విస్తృతమైంది. వ్యవస్థల సిద్ధాంతానికి ఆద్యులు జీవశాస్త్రజ్ఞులు. 1950 దశకంలోనే వ్యవస్థల సిద్ధాంతం వినియోగంలోకి వచ్చినప్పటికీ, 1960 అది బాగా వ్యాప్తిలోకి వచ్చింది. వివిధ విజ్ఞాన శాస్త్రాల మధ్య సమీకరణ ఆవశ్యకతను వ్యవస్థల సిద్ధాంతం ఒక్కాణించింది. అనేక విజ్ఞాన శాస్త్రాల మధ్య అడ్డుగోడలు పెరగడం వల్ల ఒక విజ్ఞానశాస్త్రంలోని పరిశోధనా ఫలితాలు మరొక విజ్ఞానశాస్త్రానికి లభ్యం కాకపోవటం వల్ల విజ్ఞానశాస్త్రాల అభివృద్ధి కుంటుపడింది. ఈ పరిస్థితుల్లో సాధారణ వ్యవస్థల సిద్ధాంతికులు, అన్ని విజ్ఞానశాస్త్రాల్లోను ఉన్న సాధారణాంశాలను క్రోడీకరించి, అవి అన్ని విజ్ఞాన శాస్త్రాలకు సమానంగా వర్తించే ఒక సాధారణ సిద్ధాంతం రూపొందవచ్చని భావించారు. అలాంటి సాధారణ అంశాలను అన్ని విజ్ఞానశాస్త్ర అధ్యయనాలు విరివిగా ఉపయోగించుకోవచ్చు అని కూడా భావించారు. ఈ భావన పర్యవసానమే సాధారణ వ్యవస్థల సిద్ధాంతం.

సాధారణ వ్యవస్థల సిద్ధాంతం తన ప్రకృతి శాస్త్రాల నుంచి ప్రధానంగా జీవశాస్త్రం నుంచి గ్రహించింది. మొదట దీనిని మానవశాస్త్రంలో అనుసరించారు. తరువాత సమాజశాస్త్రం, మనో వైజ్ఞానికశాస్త్రం, రాజనీతి శాస్త్రం మొదలైన శాస్త్రీయ అధ్యయనాల్లోకి ప్రవేశించింది. రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనం, విశ్లేషణలో వ్యవస్థల సిద్ధాంతం వినియోగానికి కృషి చేసిన వారిలో రాబర్ట్ మెర్టన్, టాల్కాట్ పార్సన్ ముఖ్యులు. జీవశాస్త్రం నుండి గ్రహించిన వ్యవస్థాభావనకు అనుభవపరమైన పరిశీలన ప్రధాన అంశం. పరస్పర అంతర్ చర్యల కోసం, నిలచిన మూలకముల పొందికయే వ్యవస్థగా లుడ్‌విగ్ బెర్టలన్‌ఫే నిర్వచించారు. వివిధ విషయాల అభివృద్ధులు, సంబంధాలుగల అనేక అంశాల పొందికను వ్యవస్థగా హాల్, ఫాగన్‌లు నిర్వచించారు. పై నిర్వచనాలన్నీ పరిసరాలతోను, పరస్పరం సంబంధం గల అనేక అంశాల పొందికగా వ్యవస్థ అని సూచిస్తున్నాయి. ఈ అనంత విశ్వం ఒక వ్యవస్థ. ఇందులో అనేకములైన వ్యవస్థలున్నాయి. గగన తలంలో వాతావరణ వ్యవస్థ ఉంది. సమాజంలో ఆర్థిక సామాజిక వ్యవస్థలున్నాయి. మానవ శరీరం కూడా ఒక సజీవవ్యవస్థ ఉంది. సమాజంలో ఆర్థిక సామాజిక వ్యవస్థలున్నాయి. మానవ శరీరం కూడా ఒక సజీవ వ్యవస్థ. వీటికితోడు యంత్రాల పొందికతో యాంత్రిక వ్యవస్థ కూడా ఉంది. సామాజిక వ్యవస్థలో వ్యక్తులే మూలాలు. సామాజిక వ్యవస్థ మినహా వ్యవస్థలలో వ్యక్తులు అంతర్భాగం కారు. ఇదే సామాజిక వ్యవస్థలకు ఇతర వ్యవస్థలకు మధ్య గల భేదం, ఇతర వ్యవస్థల్లో మూలకాలు వ్యవస్థ నిర్మాణానికి, నిర్వహణకై పూర్తిగా ఉపయోగపడతాయి. వ్యక్తి సామాజిక వ్యవస్థలో అంతర్భాగం, ఏదో ఒక పాత్రను నిర్వహిస్తుంటాడు. రాజకీయ వ్యవస్థలో వ్యక్తుల రాజకీయ పాత్రకు ప్రాధాన్యత ఉంటుంది.

1.2.3 నిర్మితులు - విధుల దృక్పథం (Structural-Functional Approach) :

ఆధునిక దృక్పధంలో ప్రవర్తనావాద విప్లవం ఫలితంగా ఏర్పడ్డ మరో దృక్పథం నిర్మితులు - విధుల దృక్పదం. సమకాలీన రాజకీయాల అధ్యయనంలో యధార్థ రాజకీయ ప్రక్రియకు విశ్లేషణకు ఎక్కువగా ప్రాముఖ్యముంది. రాజకీయ దృగ్విషయాలన్నీ

మానవ ప్రవర్తన పైనే ఆధారపడి ఉంటాయి. ప్రవర్తనను పరిసరాలు ప్రభావితం చేస్తాయి. అందువల్ల ప్రవర్తన నిశ్చయ రూపాలైన సామాజిక, ఆర్థిక, మనోవైజ్ఞానిక సంబంధిత విషయాలను అధ్యయనం చేయాలి. నిర్మితులు - విధుల విశ్లేషణ ప్రధాన లక్ష్యం ఒక రాజకీయ వ్యవస్థ వాస్తవ నిర్మితులు, ప్రక్రియలు, యంత్రాంగాలు, విధులను వివరించటం. ఇది విధుల నిర్వహణకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిస్తుంది.

ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థలోను కొన్ని నిర్మితులుండి అవి నిర్దేశించిన విధులను నిర్వహిస్తాయని నిర్మితుల - విధుల ధృక్పధం భావిస్తుంది. గేబ్రియల్ ఆల్మండ్ "రాజకీయాభివృద్ధి" అనే గ్రంథంలో ఈ ధృక్పధాన్ని వివరించాడు. ఇతడు ప్రతిపాదించిన ధృక్పథం ప్రకారం ప్రతి రాజకీయ వ్యవస్థలోను కొన్ని నిర్మితులు అన్ని కాలాలలో కొన్ని సాధారణ కర్తవ్యాలను నిర్వహిస్తాయి. విధుల నిర్వహణ రీతులను, చట్టరాజకీయ వ్యవస్థలను శ్రేణీకరించుట జరుగుతుంది. అయితే రాజకీయ వ్యవస్థ రెండు రకాల విధులను తప్పనిసరిగా నిర్వహిస్తుంది. అవి ఉత్పాదక (Input Functions) విధులు ఉత్పాదిత విధులు. ఉత్పాదక విధులు అయిదు రకాలు. అవి 1) రాజకీయ సామాజికీకరణ 2) రాజకీయ భర్తీ 3) ప్రయోజనాల వక్తీకరణ 4) ప్రయోజనాల సమీకరణ 5) ప్రసారంగా వర్గీకరించాడు. ఉత్పాదిత విధులను 1) నియమాల రూపకల్పన 2) నియమాల అనువర్తనం 3) నియమపరమైన న్యాయనిర్ణయాలుగా గుర్తించాడు.

నిర్మితులు - విధుల మధ్య సంబంధాలను కనుక్కోవటానికి పరిసరాల వ్యవస్థలు ఏవిధంగా పరస్పరం స్పందిస్తాయో అన్వేషించాలని ఆల్మండ్ భావిస్తాడు. నిర్మితుల స్థాయిని బట్టి అవి సాంప్రదాయికమైనవా లేదా అభివృద్ధి చెందిన వ్యవస్థలా నిర్ణయించవచ్చు. నిర్మితులు తక్కువ స్థాయిలో ఉంటే అవి అభివృద్ధి చెందుతున్నవిగా, ఎక్కువగా ఉంటే అవి అభివృద్ధి చెందిన వ్యవస్థలుగా భావించవచ్చు.

"తులనాత్మక రాజకీయాలు - అభివృద్ధికరధృక్పధం" అనే మరో గ్రంథంలో నిర్మితులు - విధులు ధృక్పధంలో కొన్ని మార్పులు ఆల్మండ్ చేశాడు. సమతౌల్య పరిరక్షణకు తాను యిచ్చిన ప్రాధాన్యత వల్ల తన ధృక్పథం అభివృద్ధి చెందుతున్న రాజకీయ వ్యవస్థల విశ్లేషణకు ఉపయోగపడదన్న విమర్శలోని వాస్తవాన్ని ఆయన గుర్తించాడు. అందువల్ల ఆయన రాజకీయ వ్యవస్థను సమైక్యమైనదిగా భావించాడే కాని సమైక్యమైనదిగా పరిగణించలేదు. ఒక రాజకీయ వ్యవస్థలో కార్మిక సంఘాల వృద్ధి చెందుతున్న దాన్నిబట్టి రాజకీయపక్షాలు, ఎన్నికల ప్రక్రియలు, శాసనసభ, ఉద్యోగిస్వామ్యం ప్రభావితమవుతాయని భావించాడు. పరస్పర చర్యల స్వభావం కలిగిన వ్యవస్థల్లో స్థిరమైన, సమైక్యమైన నైజంతోపాటు పరస్పరాధారితంగా ఉంటాయి.

మార్పులు, చేర్పులు చేసిన నమూనాలో ప్రయోజనాల వ్యక్తీకరణ, ప్రయోజనాల సమీకరణాలు మాత్రమే ఉత్పాదక విధులుగా ఉన్నాయి. ఉత్పాదక, ఉత్పాదక విధుల్లో దేనికీ చెందకుండా ప్రసార విధులకు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి ఉంటుంది. పై రెండు విధులను ప్రసారం చేయాల్సి ఉంటుంది. కాబట్టి అవి ఉత్పాదక, ఉత్పాదిత విధుల మధ్య ప్రక్రియగా,యంత్రాంగంగా ఉంటాయి.

పై విధంగా తులనాత్మక రాజకీయాల్లో ఆల్మండ్ ప్రతిపాదించిన నిర్మితులు - విధుల ధృక్పథం ఆధునిక సమకాలీన రాజకీయ వ్యవస్థల అధ్యయనంలో కీలకపాత్ర నిర్వహిస్తుంది. అయితే ఈ ధృక్పథం రాజకీయ వ్యవస్థలోని స్థిర సంబంధాలను పరిగణనలోకి తీసుకొందేగాని వాటి గతిశీల స్వభావాన్ని గుర్తించలేదు. అంతే కాకుండా రాజకీయ వ్యవస్థను సామాజిక వ్యవస్థలో ఒక ఉప వ్యవస్థగా పరిగణించింది.

పైగా ఈ ధృక్పథం అభివృద్ధి చెందిన రాజకీయ వ్యవస్థల విశ్లేషణకుఉపకరిస్తుందేకానీ అభివృద్ధి చెందుతున్న వెనుకబడిన మూడో ప్రపంచ దేశాల వ్యవస్థల అధ్యయనానికి అంతగా ఉపయోగపడదు. ఇక్కడి సమాజాల్లో జాతి,మత, భాషా, తెగ, ఉపతెగ,

ఉపజాతి సమస్యలు అనేకం ఉన్నాయి. వాటి ఒత్తిడి రాజకీయ వ్యవస్థను స్థిరంగా ఉంచదు. అయితే నిర్మితి - విధుల దృక్పథం ఏమైనప్పటికి రాజకీయ ద్విగ్విషయాల వివరణలో ఒకమైలు రాయి అని చెప్పవచ్చు.

1.2.4 తులనాత్మక దృక్పథం (Comparative Approach) :

ఆధునిక దృక్పథాలలో మరొకటి తులనాత్మక దృక్పథం. విభిన్న పరిస్థితులలో వివిధ దేశాలలో వివిధ కాలాలలో ప్రజల మధ్య ఉన్న వ్యత్యాసాలను, సామీప్యాలను వివరించే మూల సిద్ధాంతాలను రూపొందించడాన్నే తులనాత్మక దృక్పథం అని అంటారు. ఈ దృక్పథానికి ప్రాధాన్యత యిచ్చిన వారిలో అరిస్టాటిల్,మాంటెస్క్యూ, బ్రైస్‌లు ప్రముఖులు. విభిన్న రాజ్యాల ప్రభుత్వాలను పోల్చి చూస్తే వాటి మౌలిక లక్షణాలు, స్వరూపాలు, లోపాలను తెలుసుకోవటానికి వీలు కలుగుతుంది. తులనాత్మక దృక్పథం మంచి చెడు రాజ్యాలను గుర్తించడానికి తోడ్పడుతుంది. ఉదా - అరిస్టాటిల్ తన పొలిటిక్స్ అనే గ్రంథ రచనకు 158 దేశాల రాజ్యాంగాలను పరిశీలించాడు. అలాగే వివిధ దేశాలలోని విప్లవాలను అధ్యయనం చేసిన తరువాతనే అరిస్టాటిల్ విప్లవాల సాధారణ కారణాలను విపులీకరించాడు.

1.2.5 పరిశీలనాత్మక దృక్పథం (Observational Approach) :

ఆధునిక దృక్పథాలలో మరియొకటి పరిశీలనాత్మక దృక్పథం. రాజనీతి సిద్ధాంతాలు, భావాలను, ప్రభుత్వ విధానాలను, అవిపనిచేసే తీరుతెన్నులను పరిశీలించినపుడే వాటిలోని గుణదోషాలను అర్థం చేసుకోవడానికి వీలు అవుతుంది. ఈ దృక్పథానికి అధిక ప్రధాన్యత నిచ్చినవాడు లార్డ్ బ్రైస్. ఈ దృక్పథాన్ని అనుసరించే ఇతడు అమెరికన్ కామన్ వెల్త్, మోడరన్ డెమోక్రసీస్ అనే గ్రంథాలను వ్రాసాడు. బ్రైస్ స్వయంగా అనేక దేశాలను పర్యటించి వివిధ ప్రజాస్వామ్య విధానాలను పరిశీలించిన పిదపనే ఆ గ్రంధాలను వ్రాసాడు. రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనంలో పరిశీలన అనేది నిరంతరం జరుగుతూ ఉండాలి. సెయింట్ అభిప్రాయంలో పరిశీలనాత్మక పద్ధతి వల్లనే రాజనీతి శాస్త్రం అభివృద్ధి చెందుతుంది.

1.2.6 ఉత్పాదక - ఉత్పాదిక దృక్పథం (Input-Output Approach) :

ప్రవర్తనవాదంలో భాగంగా ఈస్టన్ రాజకీయ ద్విగ్విషయాల సాధారణ అధ్యయనంలో మొదటిసారిగా వ్యవస్థాభావనను ప్రవేశపెట్టాడు. రాజకీయ ప్రక్రియలను, శక్తులను విశ్లేషించడానికి రాజకీయ వ్యవస్థ సరియైన భావన అని ఈస్టన్ భావించాడు.

రాజకీయ వ్యవస్థ ఇతర వ్యవస్థలతో కలిసి మనుగడ కొనసాగిస్తుంది. అందువల్ల వాటితో దానికి సన్నిహిత సంబంధం ఉంటుంది. ఒక వ్యవస్థ నుంచి మరో వ్యవస్థకు ప్రసరించే విషయాలు మొదటి దానికి ఉత్పాదితాలు రెండో దానికి అవి ఉత్పాదికాలు అవుతాయి.

ఉత్పాదకాలు రాజకీయ వ్యవస్థకు అభ్యర్థనలు, మద్దతు రూపంలో ఉంటాయి. సమాజం నుంచి రాజకీయ వ్యవస్థ అభ్యర్థనలు, మద్దతు రూపంలో స్వీకరిస్తుంది. ఒక ప్రత్యేక విషయంలో బాధ్యత గలవారు సాధికారిక కేటాయింపులు చేయాలా లేదా అన్న విషయం అభ్యర్థనల రూపంలో వెలువడుతుంది. విధేయత ప్రకటన మద్దతు రూపంలో ఉంటుంది. ప్రత్యేక కారణాలకు మద్దతు నిర్దిష్ట రూపంలో ఉంటుంది. పన్నులు చెల్లించడం, శాసనాల పట్ల విధేయత చూపించి వాటి నిబంధనలను పాటించడం కుల, మత, తెగ, సామాజిక వర్గాల ప్రభావం కూడా అభ్యర్థనల రూపంలో ఉంటుంది.

ఉత్పాదితాలు రాజకీయ వ్యవస్థలు అందించే ఫలితాలు, ఉత్పాదకాలకు స్పందనే ఉత్పాదితాలు. అధికారుల చర్యలు, నిర్ణయాల రూపంలో అవి వ్యక్తమవుతాయి.

సాధారణ వ్యవస్థల సిద్ధాంతం, ప్రధానంగా ఈస్టన్ ప్రతిపాదించిన రాజకీయ వ్యవస్థల సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురయ్యాయి. విశ్లేషించిన దృగ్విషయాన్ని వ్యవస్థల చట్రంలోకి కుదించాలని వ్యవస్థ సిద్ధాంతం ఉద్దేశం. వర్ణనకు వివరణకు ఎంపికైన ఎటువంటి చలంకాలనైనా వ్యవస్థల ప్రవర్తనలో ఇమడ్చవచ్చు.

అయితే వ్యవస్థల పరిధులను నిర్ణయించటంలో వాస్తవంలో కొన్ని ఇబ్బందులుంటాయి. ఉత్పాదికాలు ఉత్పాదితాలుగా ఎలా పరివర్తనం చెందుతాయన్న దాన్ని గురించి ఈస్టన్ ఎటువంటి వివరణ ఇవ్వలేదు. అయితే రాజకీయ విశ్లేషణలో - ముఖ్యంగా తులనాత్మక విశ్లేషణలో - ఈస్టన్ సిద్ధాంతం చాలా ఉపయోగపడుతుంది. రాజకీయ విశ్లేషణకు ఇది ఒక విస్తృతమైన చట్రాన్ని అందించింది.

1.2.7 మార్క్సిస్టు దృక్పథం (Marxist Approach) :

ఇంతవరకు మనం చర్చించిన తులనాత్మక రాజకీయాల అధ్యయనం ఆధునిక, దృక్పథాలు మౌలికంగా పాశ్చాత్య రాజకీయ వ్యవస్థలను దృష్టిలో ఉంచుకొని రూపొందినవి. వాటికి భిన్నంగా మార్క్సిస్టు దృక్పథం ఆర్థిక విశ్లేషణ ప్రాతిపదికపై రూపొందింది. తనదే సరిఅయిన శాస్త్రీయ దృక్పథంగా వివరించటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఆయా సమాజాల చారిత్రక పరిణామాలను, గతితార్కిక పరిణామ చట్రంలో అధ్యయనం చేయడానికి, మార్క్సిస్టు దృక్పథం ప్రయత్నిస్తుంది. వాస్తవ చారిత్రక పరిస్థితులను విస్మరించే అధ్యయన దృక్పథాలను ఇది ఖండిస్తుంది. పౌరసమాజం, రాజ్య సిద్ధాంతం, శాస్త్రం మొదలైన కారకాలకు, సమాజ నిర్మితి అధ్యయనానికి మార్క్సిజం ప్రత్యేక సైద్ధాంతిక గుర్తింపును ఇవ్వలేదు. సామాజిక నిర్మితిలో ఆర్థికాంశాలకు విశేష ప్రాధాన్యమిచ్చింది. ఆర్థిక సంబంధాలు పునాదిగా సమాజంలోని అన్ని అంశాలు ఉపరితల నిర్మితుల్లో నిక్షిప్తమవుతాయి. ఆర్థిక సంబంధాల్లో మార్పులు వచ్చినప్పుడు ఉపరితలంలోని నిర్మితుల్లో కూడా క్రమంగా మార్పులు వస్తాయని మార్క్సిస్టు దృక్పథం భావిస్తుంది. అయితే, ఉపరితలానికి సంబంధించిన అంశాలు ఏదో ఒక మేరకు ఆర్థిక కారణాలను ప్రభావితం చేస్తాయని కూడా భావించాడు. ఈ విషయాన్ని మార్క్స్, వర్గంగా రూపొందగల శక్తి, వ్యక్తుల ప్రమేయం, పార్టీ నిర్మాణం వంటి అంశాల పేరు మీద చర్చించాడు. అనుభవవాద పరిశీలనలో దత్తాంశాలు వివరణతో కూడిన శాస్త్రీయ పద్ధతినే మార్క్స్ కూడా అవలంభించాడు. వ్యవస్థల విశ్లేషణలో ఆర్థిక సంబంధాలను స్థిరమైన కారకంగా భావించిన మొట్టమొదటి రాజకీయ సామాజిక శాస్త్రజ్ఞుడిగా మార్క్స్‌ను పరిగణించవచ్చు. శాస్త్రానికి నిర్వచనాలు ఇవ్వటంలో ఇతర దృక్పథాల నుంచి విభేదించినప్పటికి మార్క్సిజం అధ్యయనం పద్ధతులు శాస్త్రీయమైనవే. ఎందుకంటే యధార్థ పరిస్థితులను గురించిన సమాచారం సేకరించగల పద్ధతులే శాస్త్రీయమైనవి. చరిత్రలో మరుగునపడిన యధార్థాలను వెలికి తీయడానికి మార్క్సిజం, గతితార్కిక పద్ధతిని వినియోగించింది. మనకు కనిపించే ప్రతి అంగంలోను కనిపించని యదార్థాలు ఉంటాయని, వాటిని విశ్లేషించటం అవసరమని భావిస్తుంది. గతితార్కిక సమాజశాస్త్రమే మార్క్సిజంగా ముద్రవేసుకొంది. చారిత్రక భౌతికవాదం ద్వారా మార్క్స్ నిశ్చయాత్మక సమాజశాస్త్రానికి విశేషమైన సేవచేశాడు. సామాజిక గమనం గురించి ఆయన క్రొత్త పరిస్థితులను చెప్పలేదు. కాని, నిగూఢంగా ఉన్న అంశాలను, వాస్తవాలను బయటికి తీసి వాటి ప్రాతిపదకపై నూతన సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించటానికి మార్క్స్ వినియోగించిన గతితార్కిక అధ్యయన పద్ధతి తులనాత్మక రాజకీయాల అధ్యయనానికి నూతన ఉత్తేజాన్ని ఇచ్చింది. వైరుధ్యాల సంఘర్షణ ద్వారా సమాజం సమున్నత సంక్లిష్ట స్థాయికి చేరుకొంటుందని మార్క్స్ భావిస్తాడు. ఆయన దృష్టిలో వైరుధ్యాలే ప్రపంచ గమనానికి మూలసూత్రాలు. ఘర్షణలు, వైరుధ్యాల ఫలితంగా సామాజిక మార్పులు ఏర్పడతాయి. సమున్నత స్థితికి పరివర్తన చెందటానికి అవి ఉపయోగపడతాయి. ప్రపంచ చరిత్ర ప్రతిదశలో పరస్పర విరుద్ధ శక్తులు ఉంటాయి. వాటి మధ్య సంఘర్షణలే చరిత్రగమనానికి చక్రాలు. ఒక వైరుధ్యం నశించిపోతుండగా దానిలోనుంచి మరొకటి ఉద్భవిస్తుంది. పాతకొత్తల మధ్య మరణిస్తున్నదానికి, జన్మిస్తున్నదానికి, క్షీణిస్తున్నదానికి, అభివృద్ధి చెందుతున్నదానికి, మధ్య జరిగే పోరాటమే అభివృద్ధిక్రమ సారాంశం. మార్క్సిస్టు దృక్పథం ప్రకారం మొత్తం చరిత్ర గమనం

ఉత్పత్తి శక్తులద్వారానే జరుగుతుంది. మానవ జీవనానికి అవసరమైన వస్తువుల ఉత్పత్తి, వస్తువుల మార్పిడి సమాజ నిర్మాణానికి ప్రాతిపదికలు. ప్రతి సమాజంలో ఏఏ వస్తువులు ఎలా ఉత్పత్తి అవుతున్నాయి, ఉత్పత్తుల మార్పిడి ఏ విధంగా జరుగుతున్నది. సంపద ఏ విధంగా పంపిణీ అవుతుంది, సమాజంలో ఎలా వర్గీకృతమైంది, మొదలైనవే ప్రధానాంశాలని మార్క్స్ భావిస్తాడు. అంతర్గతవైరుధ్యాల ప్రాతిపదికగా ఉత్పత్తి సాధనాల యాజమాన్యం పరంగా వర్గపోరాటం ద్వారా ఉద్భవించిన ఆధునిక సమాజం వర్గ వైరుధ్యాలను నిర్మూలించలేక పోయిందని మార్క్స్ భావించాడు. పాత వర్గాల స్థానంలో కొత్త వర్గాలు, పాతదోపిడి పద్ధతులకు బదులు కొత్త దోపిడి మార్గాలు ఏర్పడ్డాయంటాడు. వర్గపోరాటం అంతిమస్థాయిలో పెట్టుబడిదారులు శ్రామిక వర్గాలు పరస్పరం ఎదుర్కొంటాయని, వీటిమధ్య పోరాటం అనివార్యమని చివరిగా జరిగే ఆఖరి పోరాటంలో శ్రామిక వర్గం పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థను నిర్మూలించి వర్గరహిత సమాజాన్ని నిర్మిస్తుందని మార్క్సిజం ఉద్భోదిస్తుంది. సామ్యవాదం, తత్వశాస్త్రం, రాజకీయ అర్థశాస్త్రం మొదలైన వాటికే మార్క్సిజం పరిమితం కాలేదు. విజ్ఞాన శాస్త్రాలన్నింటిలోను ఇది విప్లవాత్మకమైన మార్పుకు ప్రధాన కారణమైంది. ఒక విధంగా చెప్పాలంటే మార్క్సిస్టు దృక్పదాన్ని అధ్యయన సాధనంగా గుర్తించిన తరువాతనే విజ్ఞానశాస్త్రాలకు శాస్త్రీయ దృక్పథం ఏర్పడింది.

1.3 శాస్త్రీయ దృక్పథం (Scientific Approach) :

శాస్త్రీయ పద్ధతి పురాతన కాలంలోనే ఉద్భవించినప్పటికీ, ఆదునిక కాలంలోనే ఎక్కువ ప్రచారాన్ని పొందింది. ఆదునిక కాలంలో క్రమబద్ధమైన, నిష్పాక్షికమైన, పటిష్టమైన విజ్ఞానాన్ని సముపార్జించేందుకు శాస్త్రీయ పద్ధతులను ఉపయోగించడం సర్వసాధారణమైంది. సాధారణ అర్థంలో శాస్త్రాలను నిర్మించేందుకు, అభివృద్ధి పరిచేందుకు ఉపయోగించే పరిశోధనా శాస్త్రీయ పద్ధతిని శాస్త్రీయ దృక్పథం అని చెప్పవచ్చు. లండ్‌బర్గ్ అనే శాస్త్రవేత్త అభిప్రాయం ప్రకారం శాస్త్రీయ పద్ధతిలో క్రమబద్ధమైన వీక్షణ, సమాచార వర్గీకరణ, వ్యాఖ్యానాలు కీలకాంశాలు. లాంఛనత్వం, కాఠిన్యత, పరీక్షకు అనువుగా ఉండడం మొదలగునవి శాస్త్రీయ దృక్పథం యొక్క లక్షణాలని పేర్కొన్నాడు.

1.3 శాస్త్రీయ దృక్పథ లక్షణాలు (Features of Scientific Approach) :

శాస్త్రీయ పద్ధతిలో యీ క్రింది లక్షణాలు ప్రధానమైనవి. (1) యధార్థాలను పరీక్షించేందుకు వీలవుతుంది. ఈ అంశమే శాస్త్రీయ పద్ధతిని ఇతర పద్ధతులనుంచి వేరుపరుస్తుంది. (2) శాస్త్రీయ పద్ధతిలో వస్తుపరత కీలకమైన అంశం. పరిశోధకుని వ్యక్తిగత భావాలు శాస్త్రీయ పరిశోధనను ప్రభావితం చేయలేవు. (3) శాస్త్రీయ పరిశోధన స్పష్టమైనది, ఖచ్చితమైనది, (4) శాస్త్రీయ పద్ధతి సాధారణతత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది. అంటే పరిశోధనా ఫలితాలు సార్వజనీనకంగా వర్తిస్తాయి. (5) శాస్త్రీయ పద్ధతి భవిష్యత్తును ఊహించగల సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంటుంది.

1.4 శాస్త్రీయ దృక్పథంలోని ప్రధాన అంశాలు (Important elements of Scientific Approach) :

శాస్త్రీయ పద్ధతి హేతువాద లక్ష్యాన్ని కలిగి ఉండటమేకాక, కారణకారక స్వభావంకల పరికల్పనలకు ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. ఈ పద్ధతి వీక్షణకు, కొలమానికి సాధ్యమైన నిష్పాక్షిక వాస్తవాన్ని వివరిస్తుంది. సామాజిక శాస్త్రాలలో శాస్త్రీయ పద్ధతి ఆత్మాశ్రయ వాస్తవాన్ని పరిగణనలోనికి తీసుకోదు. కాగా శాస్త్రీయ దృక్పథం అనేక అంశాలను కలిగి వుంది. వాటిలో ప్రధానమైనవి. క్రింద వివరించబడినవి.

1.4.1 పరిశీలన (Observation) :

శాస్త్రీయ పరిశోధనలో పరిశీలన ఒకే పరిస్థితికి పరిమితం కావచ్చు లేదా సామర్థ్యం కల అనేక పరిస్థితులలో చేపట్టబడవచ్చు. పరిశీలన ఒక దృగ్గోచరం. జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా సంఘటనలు, విషయాలు, వాస్తవాలు పరిశీలించబడతాయి. పరిశీలన, బాహ్య

పరిస్థితులు లేదా అంతర్గత పరిస్థితులపై తన దృష్టిని కేంద్రీకరిస్తుంది. సాధారణంగా ఇది ఒకే వ్యక్తిచేత నిర్వహింపబడుతుంది. ఈ పరిశీలన ధృవీకరింపబడేంతవరకు తాత్కాలికంగా అంగీకరించటమో, అంగీకరించకబడకపోవటమో జరుగుతుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు చాలా పరిశీలనలు తప్పు అని తేలుతుంది. అందువలననే విజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త తన భావాలను, అనుభవాలను సరిదిద్దుకోవటానికి సిద్ధంగా వుంటాడు.

1.4.2 వర్ణన (Discription) :

శాస్త్రీయ పద్ధతి తాను సేకరించిన సమాచారాన్ని వర్ణించి వివరిస్తుంది. ఈ వర్ణన ధృవీకరించబడేంతవరకు లేక నూతన సాక్ష్యాధారాలు లభించేంతవరకు అంగీకరించటమో, అంగీకరించబడలేకపోటమో జరుగుతుంది. ఇతర పరిశోధకులు ఈ ఆధారాలను అంగీకరించలేకపోవడం కూడ జరగవచ్చు.

1.4.3 కొలమానం, పరిమాణాత్మీకరణ (Measurement and Standardisation) :

సామాజిక శాస్త్రాలలో కొలమానం పరిమితంగానే సాధ్యం. ఎందుకనగా ఈ శాస్త్రాలలో అధ్యయనం చేయవలసిన కారకాలు అసంఖ్యాకంగా ఉంటాయి. వీటన్నింటిని కొలిచేందుకు వీలుకాదు. కనుక అచిరకాలంలో ప్రధానమైన వాటిని ఎంపికచేసి, వానిని మాత్రమే కొలవటం జరుగుతుంది. కాగా పరిణాత్మీకరణ కూడా కష్టమయిన ప్రక్రియే. దీన్నే సారాంశ విశ్లేషణ అని కూడ అంటారు.

1.4.4 మూల్యాంకన (Evaluation) :

పరిశీలనకు, వర్ణనకు మూల్యాంకన ఖచ్చితమైన గుణాన్ని, స్పష్టతను కలుగచేస్తుంది. అంచనా వేయటానికి వీలైన విషయాలను మూల్యాంకన చేయాలి.

1.4.5 యదార్థాల వాస్తవాల అంగీకారం (Acceptance of reality) :

వాస్తవానికి అనుగుణంగా ఉన్న వ్యాఖ్యానాలు యదార్థాలైనవి. శాస్త్రీయ పద్ధతి అనుభవైక పరిశోధన ద్వారా సేకరించిన వాస్తవాలపట్ల మాత్రమే ఆసక్తి కనపరుస్తుంది. కాని యదార్థాలకు సంబంధించిన ప్రతిపాదనలు తాత్కాలికంగా మాత్రమే అంగీకరించబడతాయి. అయితే విశ్వాసాలు శాస్త్రీయ పరిశోధనలో ప్రధాన పాత్ర పోషిస్తాయి. విశ్వాసాలు, అనుభవైక పరిశోధనలు వెల్లడించిన అంశాలను శాస్త్రవేత్తలచేత అంగీకరింప చేస్తాయి.

1.4.6 తార్కికవాదం (Logic) :

శాస్త్రీయపద్ధతి ఖచ్చితంగా విశ్లేషణాత్మకమైన వాటిని మాత్రమే ఖచ్చితమైనవిగా అంగీకరిస్తుంది. ఒక ప్రతిపాదనలో ఇమిడి ఉన్న అర్థాన్ని మాత్రమే వివరించడాన్ని విశ్లేషణాత్మక ప్రక్రియ అంటారు. తార్కికవాదం ప్రధానంగా చూస్తే సామాజిక శాస్త్రాలలో అనేక పదాలకు స్పష్టమైన అర్థం వుండదు. అయితే ఈ శాస్త్రాలలో స్పష్టమైన తార్కికమైన సిద్ధాంతాలను రూపొందించేందుకు శాస్త్రవేత్తలు ప్రయత్నిస్తారు. దీనికి ఆగమన తార్కికవాదం ఉపయోగపడుతుంది. పరిశోధకుడు ఎలాంటి ముందు ఆలోచన, విశ్వాసాలు లేకుండా, వాస్తవాల ఆధారంగా పరిశోధనను సాగించడం ద్వారా తార్కికతను సాధించవచ్చును.

1.4.7 కారణ కారకత్వం (Cause and Effect) :

రెంటి మధ్య సహసంబంధాలను వివరించటం లేక కారణ కారకత్వం. ఇది శాస్త్రీయ పద్ధతిలో కీలక అంశం. దానినే గతంలో కారణం, ఫలితం సంబంధంగా వ్యవహరించారు. అయితే అన్ని విషయాలలో కారణ కారకత్వాలను ఖచ్చితంగా వేరుపర్చటం సాధ్యంకాదు. ప్రతి అంశానికి అనేక ప్రత్యామ్నాయాలు, కారణాలుగా గోచరిస్తూ ఉంటాయి. ఖచ్చితంగా ఏ కారణం వలన ఒక విషయం జరిగిందో, నిర్ణయించటం అన్ని వేళలా సాధ్యంకాదు. ఉదా ॥ 2004 ఏప్రియల్‌లో జరిగిన లోక్‌సభ ఎన్నికల సందర్భంగా భారతదేశంలో జరిగిన ఎన్నికలకు సంబంధించిన ప్రజల తీర్పును పరిశీలించి, వర్ణించి, అంచనావేసి వ్యతిరేక ఓటుతో వివిధ రాష్ట్రాలలో అధికారంలో ఉన్న పార్టీలు ఓటమిని పొందాయి అన్న ప్రతిపాదనను చేయవచ్చును లేదా సంకీర్ణాలను ఏర్పాటు చేసుకోవటంలో చూపిన చాకచక్యం గెలుపు ఓటములను నిర్ణయించిందని వివరించవచ్చును.

1.4.8 పరీక్ష (Verification) :

శాస్త్రీయ పద్ధతిలో పరీక్ష లేక ప్రయోగం కీలక అంశము. ఇది పరిశోధకుని నిర్ణయాలను నిర్ధారిస్తుంది. అంతేగాక శాస్త్రీయంగా సేకరించిన సమాచారాన్ని వ్యక్తుల మధ్య మార్పిడికి ఈ పరీక్షలు తోడ్పడతాయి. ఒకే స్వభావం కలిగిన రెండు సన్నివేశాలు, వాటి ఫలితాలు జాగ్రత్తగా గమనించబడతాయి. సామాజిక శాస్త్రాలలో ప్రయోగం నిర్వహించే సన్నివేశంలో బాహ్య పరిస్థితులు కూడా పరిశీలించబడతాయి. పై రెండు సన్నివేశాలకు తర్కశాస్త్ర నిగమనవాదాన్ని వర్తింపచేసి, అది వాస్తవం అని తేలితే వాటిని నిర్ధారిత సంభావనలుగా భావిస్తాము.

1.4.9 సవరణ :

విధానాలకు సంబంధించిన పరిశీలనలు, మనం అంగీకరించిన పరిశీలన సమయంలో విరుద్ధమని తోస్తే వాటిని సరిచేయాలి. ఉదాహరణకు అత్యయిక పరిస్థితికి సంబంధించిన దురాగతాలు జరిగినప్పటికి, అధికారపక్షం ఓడిపోకపోతే, మనం మన పరిశీలనలను మార్చుకోవాలి. ప్రతిపక్షాలన్నీ ఏకంకావటంలో విఫలమవటంవల్ల అత్యయిక పరిస్థితిలో అధికార పక్షానికి చెందినవారు దురాగతాలకు పాల్పడినప్పటికీ ఆ పక్షం ఓడిపోలేదన్న నిర్ణయానికి రావలసి ఉంటుంది.

14.10 ఊహాకల్పన (Hypothesis) :

మానవ ప్రవర్తన కీలకపాత్ర వహించే సామాజికశాస్త్రాల పరిశోధనల్లో ఊహించటానికి అవరోధం కల్పించే అంశాలు మానవ ప్రవర్తనకు సంబంధించి ఖచ్చితమైన సూత్రాలు రూపొందకుండా నివారిస్తాయి. అందుచేత సామాజిక శాస్త్రాలలో ఊహాకల్పనకు విలువ లేదని చెప్పబడింది. అంతేకాక ఈ శాస్త్రాల పరిశోధనలో అనేక కారకాలను పరిగణలోనికి తీసుకోవాల్సి ఉన్నందున కూడా ఊహాకల్పన అసాధ్యమనే చెప్పాలి. అయితే కొన్ని సందర్భాలలో సంభావ్యత ఆధారంగా కూడా కల్పన అసాధ్యమనే చెప్పాలి. అయితే కొన్ని సందర్భాలలో సంభావ్యత ఆధారంగా మానవ ప్రవర్తన, ఊహించడం సాధ్యం అవుతుంది. ఉదా ॥ రాజకీయాలలో పాల్గొనే వ్యక్తుల దృక్పధాలను ఊహించే వీలుంది. సాధారణంగా పదవిలో కొనసాగటమే రాజకీయ నాయకుల ఏకైక లక్ష్యమని ఊహించడం అసాధ్యమేమీకాదు.

1.4.11 అంగీకరింపకపోవడం (Nullifycation) :

పైన పేర్కొనబడిన విధానాలలో శాస్త్రీయంగా ధృవీకరింపబడిన ప్రతిపాదనలను అంగీకారయోగ్యం కాని ప్రతిపాదనల నుండి వేరు చేయాలి. ఇది బ్రెక్ట్ సూచించిన శాస్త్రీయ విధానానికి పరాకాష్ట. వాస్తవాలకు సంబంధించిన ప్రతిపాదన సిద్ధాంతపరమైన

ప్రతిపాదనగా రూపొందించబడి తర్కసంబంధ వాదంగా తీవ్రతను చేకూర్చుకొంటుంది. సిద్ధాంతపరమైన వాదన మరల పరీక్షింపబడి సరిచేయబడుతుంది. బ్రేక్టులాగే ఇతర శాస్త్రవేత్తలు కూడా అంగీకరించక పోవటాన్ని శాస్త్రీయ దృక్పథంలో అవసరమైన బాగంగా భావిస్తారు.

1.5 సారాంశం :

రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనంలో 19వ శతాబ్దం వరకూ సాంప్రదాయక దృక్పధం ప్రాధాన్యం వహిస్తే 20వ శతాబ్దంలో శాస్త్రీయ, సాంకేతిక రంగాలలో సాధించిన అభివృద్ధి, ఆర్థికపరమైన అంశాలు పశ్చిమ దేశాలలో, నెలకొన్న ఉదారవాద రాజకీయ ప్రజాస్వామ్య సమాజాలు, రెండో ప్రపంచయుద్ధం తరువాత నూతనంగా ఆవిర్భవించిన మూడో ప్రపంచ రాజ్యాల రాజకీయ వ్యవస్థలు, రాజనీతిశాస్త్ర పరిధిని విస్తృతం చేశాయి. సాంప్రదాయిక పద్ధతులలో కేవలం చట్టాలు, చారిత్రకత రాజ్యాంగపరంగా రాజకీయ సంస్థల విశ్లేషణ, పేలవంగా, అర్థరహితంగా ఉండటమే కాకుండా రాజనీతి విశ్లేషణ అమూర్తంగా మిగిలిపోయింది. రాజనీతి శాస్త్రాన్ని, రాజకీయాల అధ్యయనానికి శాస్త్రీయ దృక్పధాన్ని కల్పించడానికి, రాజనీతి అధ్యయనాన్ని వాస్తవ సమస్యల పరిష్కారాన్ని సూచించే విజ్ఞాన శాస్త్రంగా మలచటానికి 20వ శతాబ్దంలో ఆధునిక దృక్పథాలు, ప్రవర్తనావాద విప్లవం ప్రభావంతో రూపొందాయి.

1.6 మాదిరి ప్రశ్నలు :

1. రాజకీతిశాస్త్ర అధ్యయనానికి గల వివిధ అధునిక దృక్పథాలను వివరించండి.
2. శాస్త్రీయ దృక్పధం అనగానేమి ? రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనములో దానికి గల ప్రాముఖ్యతను పరిశీలించండి.

లఘు వ్యాసరూప ప్రశ్నలు :

1. ప్రవర్తనావాద దృక్పథం
2. నిర్మితులు - విధుల దృక్పథం
3. వ్యవస్థల దృక్పథం
4. తులనాత్మక దృక్పథం

1.7 చదువదగిన గ్రంథాలు :

1. ఎస్.పి.వర్మ : మోడరన్ పొలిటికల్ థియరి
2. రాబర్ట్ ఎ.డాల్ : మోడరన్ పొలిటికల్ ఎనాలసిస్
3. జె.సి.జోహారి : మోడరన్ పొలిటికల్ థియరి
4. జె.సి. జోహారి : కాంటెంపరరరీ పొలిటికల్ థియరి

- డా॥ కె. రామచంద్రమూర్తి

పాఠం - 2

ప్రవర్తనావాద దృక్పథం, పుట్టుక, అభివృద్ధి, లక్షణాలు మరియు సంగత్వము

(BEHAVIOURALISM : ORIGIN, DEVELOPMENT, FEATURES AND RELAVANCE)

విషయసూచిక

2.0 లక్ష్యాలు

2.1 పరిచయం

2.2. ప్రవర్తనావాద ఉద్యమ ఆవిర్భావం, అభివృద్ధి

2.3 నూతన దృక్పథాల అభివృద్ధి

2.3.1 అమెరికన్ పొలిటికల్ సైన్సు అసోసియేషన్ మరియు చికాగో యూనివర్సిటి

2.3.2 రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం

2.3.3 చార్లెస్ మెరియమ్

2.3.4 డేవిడ్ ఈస్టన్

2.3.5 అమెరికన్ రాజనీతి శాస్త్రవేత్తల రచనలు మరియు వారి పాత్ర

2.3.6 అమెరికా ప్రభుత్వం

2.3.7 ధార్మిక సంస్థలు

2.4 ప్రవర్తనావాదం - అర్థం, స్వభావం

2.5 ప్రవర్తనావాద సిద్ధాంతము, ప్రవర్తనావాదము

2.6 ప్రవర్తనావాద లక్షణాలు

2.6.1 క్రమబద్ధతలు

2.6.2 నిరూపణలు

2.6.3 పద్ధతులు

2.6.4 పరిమాణాత్మీకరణ

2.6.5 విలువలు

2.6.6 నిర్థిష్టశాస్త్రము

2.6.7 ఏకీకరణము

2.7 ప్రవర్తనావాద సంగతత్వము

2.8 ప్రవర్తనావాదంపై విమర్శలు

2.8.1 ప్రవర్తనకు సంబంధించిన విషయాలకే ప్రాధాన్యత నిస్తుంది

2.8.2 కృత్రిమమైనది

2.8.3 ప్రక్రియలకు అధిక ప్రాధాన్యత నిస్తుంది

2.8.4 ఇతర శాస్త్రాలపై ఆధారపడటం
2.8.5 తప్పించుకొనే స్వభావం
2.8.6 పరిమితమైన విజ్ఞానం
2.8.7 అనుభవైకవాద పరిశోధనకంటే సిద్ధాంత నిర్మాణానికి అధిక ప్రాధాన్యత
2.9 ప్రవర్తనావాద పరిమితులు
2.10 సారాంశము
2.11 నమూనా ప్రశ్నలు
2.12 చదువదగిన గ్రంథాలు

2.0 లక్ష్యం :

ఈ పాఠాన్ని చదివిన తరువాత మీరు

- ప్రవర్తనావాద దృక్పధం అంటే ఏమిటి ?
- ప్రవర్తనావాదం పుట్టుక అది అభివృద్ధి చెందిన విధానము
- ప్రవర్తనావాద లక్షణాలు, దానిపై గల విమర్శ మరియు ప్రవర్తనావాద సంగత్వమును గూర్చి సవివరముగా అవగాహన చేసుకోగల్గుతారు.

2.1 పరిచయం :

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానంతర పరిస్థితులలో రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనాల్లో ప్రవర్తనవాద విప్లవం ఆవిర్భవించింది. అంతవరకూ అనుసరిస్తూ వస్తున్న సంప్రదాయ అధ్యయన పద్ధతి రాజకీయ వాస్తవాలను వివరించటంలో విఫలమయింది. జాతుల మధ్య వైరాలు, అగ్రరాజ్యాల ఆవిర్భావం, జాతీయవాదం వ్యాప్తి, ఆర్థికసంక్షోభం, నిరుద్యోగం, వివిధ సమాజాల్లో ఏర్పడిన అనిశ్చిత పరిస్థితులు, జాతుల మధ్య అసమానతలు, ఆర్థిక, సాంఘిక వ్యత్యాసాలు, పెరుగుతున్న ఉద్రిక్తతలు మొదలగునవన్నీ రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలకు సవాళ్ళుగా పరిణమించాయి. రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో వాస్తవ సమస్యల పరిష్కారానికి ఉన్న రుగ్మతలను విశ్లేషించి, అవి ఏర్పడడానికి కారకాలను శోధించి, వాటి నివారణకు ప్రత్యామ్నాయ నమూనాలను విధానాలను, దృక్పధాలను చూపించాల్సిన బాధ్యత రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలలో వ్యక్తమయింది. రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో మారుతున్న ప్రపంచపు అవసరాలు, వాస్తవాలకు అనుగుణంగా మార్పులు తేవలసిన అవసరాన్ని రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలు గుర్తించారు. పర్యవసానంగా ప్రవర్తనావాద విప్లవం ఆవిర్భవించింది.

2.2 ప్రవర్తనావాద ఉద్యమ ఆవిర్భావం, అభివృద్ధి (Origin and Development of Behaviouralist Movement) :

ప్రవర్తనావాదులకు మొదట ఈ ఉద్యమాన్ని గురించి స్పష్టమైన భావంలేదు. సాంప్రదాయక దృక్పధాన్ని వ్యతిరేకించటమే వారి ప్రధాన ఉద్దేశ్యం. క్రమంగా ప్రవర్తనావాదం నూతన వాస్తవాలను కనుగొనటంలోను, అభివృద్ధి చేయటంలోను, నూతన ప్రక్రియలను క్రమబద్ధమైన విధానంలో రూపొందించటంలోను, ఒక నూతన విధానమని అంగీకరింపబడింది.

"రాజకీయ ప్రవర్తన" అనే పదమును మొదటిసారిగా 1928లో అమెరికా జర్నలిస్టు తాను రచించిన "రాజకీయ ప్రవర్తన" అనే గ్రంథంలో ఉపయోగించాడు. తరువాత, 1937 హెర్బర్ట్‌టింగ్‌స్టన్ వ్రాసిన "ఎన్నికల గణాంకము రాజకీయ ప్రవర్తన" గ్రంథములో రాజకీయ ప్రవర్తన అనే భావనను విస్తృతంగా వినియోగించారు. కానీ అంతకుముందు 1908లో గ్రహంవాలస్ మరియు ఎ.యఫ్. బెంట్లీ రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో రాజకీయ ప్రవర్తన యొక్క ప్రాధాన్యతను విస్మరించకూడదని ఉద్ఘాటించారు. 1921లో అమెరికా రాజనీతి శాస్త్రవేత్త చార్లెస్ మేరియమ్ రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనము శాస్త్రీయంగాను, నిరూపణకు నిలిచేదిగాను ఉండాలని అభిప్రాయపడ్డారు. చార్లెస్ మేరియమ్ 1923 - 24, 25 సంవత్సరాలలో అమెరికాలో జరిగిన రాజనీతిశాస్త్ర సమావేశాలలో ప్రవర్తనావాదం ఆవశ్యకతను గురించి నొక్కివక్కాణించారు. చాలామంది రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలు ముఖ్యంగా అమెరికన్ రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు సాంప్రదాయ వైఖరిపట్ల తీవ్రఅసంతృప్తి చెంది అనుభవపూర్వక అధ్యయనం ప్రధానంగా ప్రవర్తనావాద ఉద్యమం వైపు ఆకర్షితులైనారు. ఈ ప్రవర్తనావాద అధ్యయనం ప్రపంచ యుద్ధానంతరం వ్యాప్తిచెందిందని చెప్పవచ్చు. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధకాలంలో రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు తమ ప్రవర్తనావాద అధ్యయనాన్ని కొనసాగించలేదు. దానికి కారణం వారు రెండవ ప్రపంచ యుద్ధకాలంలో పరిపాలనా విధానాలలో నియమించబడ్డారు. ఈ సమయంలో వారి అనుభవం సామాజిక సమస్యలపై పడింది. అంతేకాక యుద్ధకాలంలో ప్రముఖ సామాజిక శాస్త్రవేత్తలైన మోస్కా, మాక్స్‌వెబర్, టాల్‌కాట్ పార్సన్, మొదలైన వారితో పరిచయం కలుగుటచే సామాజిక సమస్యలపై రాజనీతి శాస్త్రంలో అధ్యయనాన్ని ప్రారంభించారు. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం ప్రవర్తనావాదం బాగా అభివృద్ధిచెందింది.

2.3 నూతన దృక్పథాల అభివృద్ధి (Development of New Approach) :

రాజనీతిశాస్త్రంలో ప్రవర్తనావాద ఉద్యమాన్ని మూడు ప్రత్యేక దశల్లో గమనించవచ్చు. ప్రవర్తనావాదం అన్న నూతన దృక్పథం ప్రధానంగా అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలలో అభివృద్ధి చెంది క్రమంగా పెరిగి ప్రపంచ రాజనీతి శాస్త్రవేత్తల దృష్టికి ఆకర్షించింది. చార్లెస్ మెరియమ్, హెరాల్డ్ లాస్వెల్, డేవిడ్ ట్రూమన్, సైమన్, ఆల్మండ్ మొదలగువారు ప్రవర్తనావాదాన్ని ప్రచారంలోనికి తీసుకొనివచ్చారు. ప్రవర్తనావాద ఉద్యమ అభివృద్ధికి అనేకమంది రాజనీతి తత్త్వవేత్తలు, పరిశోధకులు, అమెరికన్ ప్రభుత్వము, ధార్మిక సంస్థలు మొదలగువారు ఎంతో కృషి చేసినారు. ఈ ఉద్యమ అభివృద్ధికి దోహదం చేసిన వారిని గూర్చి తెలుసుకుందాం.

2.3.1 అమెరికన్ పొలిటికల్ సైన్సు అసోసియేషన్ మరియు చికాగో యూనివర్సిటి :

1903వ సంవత్సరములో అమెరికా రాజనీతిశాస్త్ర సంఘం స్థాపించడంతో రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయన పద్ధతులలో నవ్యత ప్రవేశించనారంభించింది. ఈ శతాబ్దంలో (20వ శతాబ్దంలో) రాజనీతిశాస్త్రం ఎక్కువ సమాచారాన్ని సేకరించగల్గింది. 20వ శతాబ్దం ఆరంభం నాటికి విజ్ఞానరంగంలో సాధించబడిన ప్రగతి రాజనీతి శాస్త్రాన్ని బాగా ప్రభావపరచింది. ప్రధానంగా జీవన మానవ శాస్త్రాల పరిశోధనా పద్ధతులు రాజనీతి శాస్త్రానికి బాగా ఉజ్జీవనాన్ని కలుగజేసాయి. సామాజిక శాస్త్రాలన్నింటిలోను మానవజీవన విధానమే ప్రధాన అధ్యయనమయినందువల్ల సామాజిక శాస్త్రాల అధ్యయన పద్ధతులు అనుసరించటం రాజనీతి శాస్త్రానికి లాభదాయకమైక విషయంగా భావించబడింది. ప్రవర్తనావాదుల ప్రవేశంతో పరిశోధనకు మంచి పరికరాలు అవసరమన్న విషయానికి ఎక్కువ విలువ లభించింది. అప్పటివరకు రాజనీతిశాస్త్ర పరిశోధనలు సాంప్రదాయకమైన పురాతన పరికరాలను వాడుతూ వచ్చారు. బ్రైస్ లాంటి మేధావులు కేవలం అంతర్ దృష్టితోనే సూత్రాలను రూపొందించుకున్నారు. అమెరికన్ పొలిటికల్ సైన్సు రివ్యూ అను సంచిక ప్రచురించడం ప్రవర్తనావాద ఆవిర్భావంలో ప్రధానమైన సంఘటనగా భావించబడుతున్నది. ఈ సంచికలో ప్రచురించబడిన వ్యాసాలు క్రొత్త దృక్పథాన్ని ఏర్పరచినవని చెప్పవచ్చును.

2.3.2. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం :

రాజనీతి శాస్త్రంలో ప్రవర్తనావాదం అభివృద్ధి చెందటానికి దోహదం చేసిన మరొక ప్రధాన విషయం రెండవ ప్రపంచయుద్ధం తరువాత కమ్యూనిజం వ్యాప్తి చెందటం. ఈ విషయాన్ని ప్రవర్తనావాదులు బహిరంగంగా అంగీకరించారు. కమ్యూనిజం వృద్ధి, విస్తరణను రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులు ప్రవర్తనావాదంలో అడ్డుకోవడానికి ప్రయత్నం చేశారు. సోవియట్ రష్యా సైద్ధాంతిక ప్రభావం వల్ల తూర్పు యూరప్‌లోని చాలా రాజ్యాలలో భూస్వామ్య శ్రేష్ఠ ప్రభుత్వాల స్థానంలో ప్రజాస్వామ్య సోషలిస్టు ప్రభుత్వాలు ఏర్పరచటం ప్రారంభం అయింది. యూరోపియన్ సామ్రాజ్యవాదంలో అంతర్భాగమయిన ఆసియా, ఆఫ్రికా ఖండాలలో చాలా రాజ్యాలలో కొత్త రాజకీయ వాతావరణం ఏర్పడింది. ఈ మార్పులన్నింటిని ప్రవర్తనావాదులు అవగాహన చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించారు.

2.3.3. చార్లెస్ మెరియమ్ :

రాజనీతి శాస్త్రంలో ప్రవర్తనవాద ధోరణికి పునాదులు వేసినవారిలో ఆర్థర్‌బెంట్లీ, మెరియమ్ ప్రముఖులు. ఆర్థర్ బెంట్లీ రచించిన "ప్రభుత్వ ప్రక్రియ" అనే గ్రంథంలో రాజకీయ ప్రక్రియలో ఒత్తిడి తెచ్చె సమూహాల, పార్టీల, ఎన్నికల, ప్రజాభిప్రాయం పాత్రల ప్రాముఖ్యాన్ని అధ్యయనం చేయవలసిన ఆవశ్యకతకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత యిచ్చాడు.

చార్లెస్ మెరియమ్ ప్రవర్తనావాద రాజనీతి శాస్త్రానికి మూలపురుషుడిగా భావింపబడుతున్నాడు. 1908లో ఆయన ప్రచురించిన "ప్రైమరీ ఎలక్షన్స్" అను గ్రంథం అనుభవవాదం ప్రధానమైన గ్రంథాలలో మొదటిది. 1921లో "అమెరికన్ రాజనీతిశాస్త్ర సమితి" పత్రికలో వ్రాసిన వ్యాసంలో సమాజ మనోవిజ్ఞాన, భూగోళ, మానవవర్గ వర్ణన, జీవ, గణాంక శాస్త్రాలలో అనుసరించబడుతున్న పరిశోధనా పద్ధతుల పలితాలపట్ల అధిక శ్రద్ధ వహించవలసిందిగా రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులను మెరియం కోరాడు. రాజనీతిశాస్త్ర అధ్యయనంలో అనుసరించబడుతున్న పద్ధతులపట్ల తీవ్ర అసంతృప్తిని వ్యక్తపరిచాడు. పరిశోధనా పద్ధతులు మెరుగుపరచే ఉద్దేశ్యంలో 1925లో అమెరికా రాజనీతి శాస్త్ర సంఘంలో అధ్యక్షోపన్యాసం చేస్తూ మెరియం రాజకీయ ప్రవర్తనను పరిశోధనాత్మక విషయంగా పరిగణించాల్సిందిగా కోరాడు.

2.3.4 డేవిడ్ ఈస్టన్ :

సాంప్రదాయ దృక్పదాలతో తీవ్రమైన అసంతృప్తిని వ్యక్తంచేసి, దానికి వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తనావాద ఉద్యమానికి సారధ్యం వహించిన డేవిడ్ ఈస్టన్ దీనికి అవిరళమైన కృషి చేసాడు. అతడు రచించిన రాజకీయ వ్యవస్థ అనే వ్యాసం ప్రవర్తనావాద ఉద్యమానికి స్పూర్తినిచ్చింది. ఆయన మొత్తం రాజకీయ ప్రక్రియను సిద్ధాంతీకరించవలసిన ఆవశ్యకతను గూర్చి నొక్కి చెప్పాడు. రాజనీతిశాస్త్రంలో సాధారణ వ్యవస్థలకు సంబంధించిన సిద్ధాంతాన్ని ఆయన సమర్థించాడు. అంతశ్చర్యలతో కూడి బాధ్యతాయుతమూ, అధికారికము అయిన కేటాయింపులతో కూడిన ఏ వ్యవస్థ అయినా రాజకీయ వ్యవస్థగా భావింపబడుతుందని ఆయన అభిప్రాయం. ఆయన పెట్టుబడి ఉత్పాదనల సిద్ధాంతాన్ని విశ్వసించాడు. ఆయన దృక్పథం క్రమబద్ధమైనది.

2.3.5 అమెరికన్ రాజనీతి శాస్త్రవేత్తల రచనలు మరియు వారి పాత్ర (Works by American Political Scientists and their Role) :

రాజనీతి శాస్త్రంలో ప్రవర్తనావాద ఉద్యమంలో అనేకమంది రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులకు సంబంధం ఉంది. వారిలో చాలామంది అమెరికా దేశస్థులు. వీరంతా సాంప్రదాయక రాజనీతి దృక్పథంపట్ల అసంతృప్తి చెందారు. నూతన పరిశోధనా పద్ధతులను

అనుసరించటం ద్వారా రాజనీతి శాస్త్రాన్ని అనుభవవాద శాస్త్రంగా తీర్చిదిద్దుకోవచ్చని వారి భావన. ఆధునిక మనోవిజ్ఞాన సమాజ శాస్త్రాల సిద్ధాంతాలు, పద్ధతులు, ఫలితాలు, దృక్పథాల సహాయంతో రాజనీతి శాస్త్ర అధ్యయనాన్ని చేర్చడానికి ఈ ఉద్యమం ఉద్దేశించబడింది. రాజనీతి శాస్త్రాన్ని అనుభవవాదం ద్వారా శాస్త్రీయమైన దానిగా చేయడానికి ప్రయత్నించడం జరిగింది. పరిశీలింపబడిన, పరిశీలించదగిన వ్యక్తుల ప్రవర్తనయే ప్రభుత్వ దృగ్విషయాలుగా వివరించడానికి కృషిచేయబడింది. ఈ విధంగా ప్రవర్తనావాద ఉద్యమము అభివృద్ధి చెందింది.

ప్రవర్తనావాద దృక్పథానికి పునాదులు వేసిన వారిలో ఆర్థర్ బెంట్లీ, బ్రైస్, రాబర్ట్ ఎ.డాల్, కార్లడూన్, వి.ఓ.కి మొదలగువారు ముఖ్యులు. ఆర్థర్ బెంట్లీ రచించిన "ప్రభుత్వ ప్రక్రియ" అనే గ్రంథంలో రాజకీయ ప్రక్రియలో ఒత్తిడి తెచ్చే సమూహాల, పార్టీల, ప్రజాభిప్రాయం పాత్రల ప్రాముఖ్యాన్ని అధ్యయనం చేయవలసిన ఆవశ్యకతను నొక్కి వక్కాణించాడు. గ్రహమ్‌వాలస్ రచించిన రాజకీయాలలో మానవస్వరూపం అనే గ్రంథంలో రాజకీయ ప్రవర్తనకు, మనోవిజ్ఞానశాస్త్ర విజ్ఞానం యొక్క ప్రాతిపదిక, ప్రాముఖ్యతలను వివరించాడు. గ్రహమ్‌వాలస్ మానవుని రాజకీయ కార్యకలాపాలన్నింటికి స్వప్రయోజనం మార్గదర్శికంగా ఉంటుందని భావించాడు. రాజకీయ ప్రక్రియను అర్థం చేసుకోవడానికి రాజకీయ పరిస్థితులలో మానవుడు ఎలా ప్రవర్తిస్తాడు అన్న విషయం అవగాహన చేసుకోవలసిన అవసరానికి అతడు ప్రాధాన్యాన్నిచ్చాడు.

2.3.6 అమెరికా ప్రభుత్వం :

ప్రవర్తనావాద ఉద్యమానికి ప్రవర్తనావాద అభివృద్ధికి విశేషమైన సహాయ సహకారాలను, సాధనా సంపత్తిని అమెరికా ప్రభుత్వం రాజనీతిశాస్త్రవేత్తలకు అందించింది. ప్రవర్తనావాద ఉద్యమ అభివృద్ధికి అవసరమైన కోట్లాది రూపాయలను యివ్వడమే కాకుండా ప్రవర్తనావాద పరిశోధనలకు అవసరమైన అన్నివిధాలైన సహాయాన్ని కూడా అందించి ఈ ఉద్యమ పురోభివృద్ధికి కారణమైనది.

2.3.7 ధార్మిక సంస్థలు (Philonthrophic Associations) :

అమెరికా దేశానికి చెందిన అనేక ధార్మిక సంస్థలు ప్రవర్తనావాద ఉద్యమ అభివృద్ధికి, అధ్యయనానికి, పరిశోధనకు ఇతోధికమైన ఆర్థిక సహకారాన్ని అందించాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి ఫోర్డ్ ఫౌండేషన్, రాక్‌ఫెల్లర్ ఫౌండేషన్, కార్నేజ్ ఫౌండేషన్ మొదలగునవి. వీటి విత్త సహకారంతో అమెరికా దేశానికి చెందిన రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలకు ప్రవర్తనావాదాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి అవకాశం కలిగింది.

2.4 ప్రవర్తనావాదం - అర్థం, స్వభావం (Behaviouralism - Meaning and Nature) :

ప్రవర్తనావాదం వ్యక్తుల ప్రవర్తనను, దానికిగల ప్రోద్బలాలను, సంస్థల యంత్రాంగాన్ని అధ్యయనం చేస్తుంది. వ్యక్తికి సమాజానికీ మధ్య సంబంధం, ప్రధానంగా సామాజిక పరివర్తన మొదలైన అంశాలను వివరిస్తుంది. ప్రవర్తనావాదం నిర్మితుల అధ్యయనం నుంచి కొన్ని రాజకీయ పరిస్థితుల్లో వ్యక్తులు ఏవిధంగా వ్యవహరిస్తారు, వారిచర్య - ప్రతిచర్యలు ఏవిధంగా ఉంటాయన్న అంశాలకే అధిక ప్రాధాన్యత ఇస్తుంది. సంస్థలను కేవలం నిర్మాణపరంగా అధ్యయనం చేయకుండా, వాటిని వ్యక్తులు, వ్యక్తుల సమూహాలు ఏవిధంగా ప్రభావితం చేస్తాయో విశ్లేషించ ప్రయత్నిస్తుంది. సంస్థలు, వ్యక్తుల ప్రమేయం లేకుండా, వారి ఆసక్తులను పరిగణనలోనికి తీసుకొనకుండా పనిచేయలేవని ప్రవర్తనావాదం విశ్వసిస్తుంది. రాజకీయ రంగంలో వ్యక్తులు వారి వారి ఆసక్తులు, దృక్పథాలు, అవగాహనలననుసరించి ఎలా వ్యవహరిస్తారు. వారి చర్య ప్రతి చర్యల ప్రభావం వ్యవస్థపై ఏ విధంగా ఉంటుందో వివరించటానికి, విశ్లేషించటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. వ్యక్తుల ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేసి వారు విడిగాను, సమిష్టిగాను, సంస్థలను ఏ విధంగా ప్రభావితం చేస్తారో ప్రవర్తనావాదం అధ్యయనం చేస్తుంది.

చర్యలను వ్యక్తుల పరంగా, వారి ప్రవర్తనల పరంగా అధ్యయనం చేసేది ప్రవర్తనావాదం. రాజకీయాలను శాస్త్రీయ దృక్పధంతో అధ్యయనం చేయడానికి ప్రవర్తనావాదం నూతన పరికరాలను అందజేసింది. దీనిలో విభిన్న శక్తులు, కార్యకలాపాల్లో నిమగ్నుడై ఉన్న వ్యక్తి కేంద్రబిందువు అవటం వల్ల సామాజిక సాంస్కృతిక అంశాలకు ప్రవర్తనావాదం ప్రాధాన్యత యిస్తుంది. మనో వైజ్ఞానిక శాస్త్ర పద్ధతులను ప్రవర్తనావాదం అనుకరించింది. సాంపిల్ సర్వేలు, నిర్మిత షెడ్యూల్స్, ప్రశ్నోత్తరావళి, సేకరించిన సమాచారాన్ని క్రోడీకరించి, శ్రేణీకరించి విశ్లేషించటం మొదలైన పద్ధతులు ప్రవర్తనావాద అధ్యయనంలో ప్రధానమైన అంశాలు. ఈ విధంగా సేకరించిన సమాచార ఆధారంగా అనుభవ పూర్వక సిద్ధాంతాలను రూపొందించ ప్రయత్నిస్తుంది.

రాజకీయాలలో మానవ స్వభావం ఏవిధంగా ప్రభావితం అవుతున్నది అనే విషయాన్ని ఇది అధ్యయనం చేస్తుంది. వ్యక్తిగత నిరాశ నిస్పృహలు ఏవిధంగా రాజకీయాలను ప్రభావితం చేస్తాయి అన్న విషయాన్నికూడా ఇది పరిగణలోకి తీసుకుంటుంది. లూసీయన్ పై అభిప్రాయం ప్రకారం ప్రవర్తనావాదం, వ్యక్తిత్వ విలక్షణాలు, వ్యక్తుల అవసరాలు వ్యవస్థలను ప్రభావితం చేస్తాయి అన్న విషయాన్ని అధ్యయనం చేస్తుంది.

రాజనీతి శాస్త్రవేత్తలు చాలామంది 'ప్రవర్తనావాదం' అన్నపదాన్ని నిర్వచించటానికి ప్రయత్నించారు. కాని వీరందరు యీ భావానికి సమానార్థక బావాన్ని కల్పించటంలో విఫలమయ్యారు. ఈ బావం యొక్క మానసికస్థితి, దృక్పథం, వైఖరి, బహుముఖమైంది. 'ప్రవర్తనావాదం' యొక్క ప్రధానవిషయం 'ప్రవర్తన'. ప్రవర్తనావాదం ప్రవర్తనను తన అధ్యయనానికి సంబంధించిన విషయంగా తీసుకొని, తద్వారా అన్ని నిర్ణయాలను రూపొందిస్తుంది.

రాబర్ట్. ఎ. డాల్ అభిప్రాయం ప్రకారం ఇది అనేకమంది అమెరికా రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞుల కలయిక వల్ల ఏర్పడిన రాజనీతి శాస్త్ర పరిధిలోనే ఒక విభిన్న అసమ్మతి ఉద్యమం. చారిత్రక, తాత్విక, సంస్థాగత పద్ధతులను అనుసరించే రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞులకు నిరాశ నిస్పృహలను కల్గించటం, విలువైన సిద్ధాంతాల ప్రాతిపదికపై సమగ్ర సిద్ధాంతాలు రూపొందించటానికి ప్రస్తుత సిద్ధాంతాలను మార్చడం ద్వారా కానీ లేదా వృద్ధిచేయడం ద్వారా కానీ రాజనీతి పరిధిని పెంచటమే ప్రవర్తనావాదం. ఇది ప్రభుత్వానికి సంబంధించిన విషయాల్లో గమనింపబడిన, గమనింపదగిన మానవ ప్రవర్తనను, దానికి దారితీసె కారణాలను అధ్యయనం చేస్తుంది.

ఛార్లెస్‌వర్త్ అభిప్రాయం ప్రకారం ప్రవర్తనావాదులు మానవ ప్రవర్తనకు సంబంధించిన 'ఏమిటి', 'ఎక్కడ', 'ఎలా', 'ఎప్పుడు', అన్న విషయాలనునిష్పాక్షికంగాను, నిరూపణాత్మకంగాను కనుగొనవచ్చునని భావిస్తారు. కాని, 'ఎందుకు' అన్న విషయాన్ని అంత తేలికగా, నిష్పక్షపాతంగా, నిరూపణాత్మకంగా వివరించటం సాధ్యం కాదని భావిస్తారు.

డేవిడ్ ట్రుమన్ అభిప్రాయం ప్రకారం పాలనా ప్రక్రియలో భాగస్వాములైన వ్యక్తుల, వర్గాల చర్య ప్రతి చర్యలే రాజకీయ ప్రవర్తన. పాలనా ప్రక్రియలో అంతర్భాగాలైన మానవుల చర్యలన్ని రాజకీయ ప్రవర్తన.

2.5 ప్రవర్తనావాద సిద్ధాంతము, ప్రవర్తనావాదము (Behaviourism - Behaviouralism) :

ఆధునిక రాజనీతి సిద్ధాంతాన్ని అధ్యయనం చేసేవారు. తరచు ప్రవర్తనా సిద్ధాంతము, ప్రవర్తనావాదము అన్న రెండు పదాల మధ్య బేధాలను గుర్తించలేకపోతున్నారు. దీనివలన దుష్ఫలితాలకు తప్పుడు నిర్ణయాలకు అవకాశం కలుగుతుంది. అందువలన ఈ రెండింటిమధ్య బేధాన్ని తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. ప్రవర్తనావాద సిద్ధాంతం ప్రధానంగా మనస్తత్వ శాస్త్రానికి సంబంధించింది. ఇది ఉద్దేశాలు, భావనలు, భావాలకు సంబంధించిన కోరికలపై ఆధారపడుతుంది. పరిశోధన ఆధారంగా లేకపోతే ఈ వాదం శాస్త్రీయం కాదు. ప్రవర్తనావాదం శాస్త్రీయ సిద్ధాంతం, పరిశోధనలను ప్రాతిపదికలుగా కలిగి ఉంది. రాజనీతి శాస్త్రంలో యిది ఒక నిరసనోద్యమం ఈ వాదం రాజకీయ వాస్తవాలను విశ్లేషించటంలోను, వివరించటంలోను ఒక పద్ధతిగా ఉపయోగపడుతుంది. అనుభవైకవాదం పురాతన దృక్పథంకాగా, ప్రవర్తనావాదం, నూతన దృక్పథం.